

UDK 27-284-789.32-312.8-587-475.2

Primljeno: 14. 7. 2017.

Prihvaćeno: 22. 2. 2017.

Izvorni znanstveni rad

MUKA I KRIŽ ISUSA KRISTA U SPISIMA FRANJE ASIŠKOGA I IZABRANIH FRANJEVAČKIH TEOLOGA, PROPOVJEDNIKA I MISTIKA

Daniel PATAFTA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
d.patafta@yahoo.com

Sažetak

Ljubav Franje Asiškoga prema Isusu Kristu očitovala se u dvije točke: euharistiji i mucu. Otajstvo muke postalo je dominantno u Franjinu životu. Njegov put svetosti od sv. Damjana do La Verne govori o putu koji je bio obilježen patnjom i križem. Od tada Kristova patnja postaje dominantno polazište u franjevačkoj teologiji, mistici i propovjedništvu. Polazište za ovaj rad jest Franjina vizija rassetog Krista u njegovim autografima i kako su to zabilježili njegovi životopisci. Na temelju tih izvora daje se uvid u njegovo razmatranje, pobožnost i osobni doživljaj Kristove muke i križa. Nakon temelja koji je postavio Franjo Asiški prelazi se na teološko promišljanje i mistični doživljaj Kristove muke kod sv. Bonaventure, kojeg se naziva »teologom muke«. Bonaventurin nauk početak je sustavnoga teološkog promišljanja o Kristovoj mucu na počecima franjevačke teološke i filozofske škole u XIII. stoljeću. Kod analize Bonaventurina nauka o križu obrađena su dva bitna vida tog nauka, koji sažimaju njegov teološki pristup mucu i križu i postaju temelj franjevačke duhovnosti, osobito mistike, i propovjedništva u kasnijim stoljećima. Franjevačko propovjedništvo obilježit će imena sv. Bernardina Sijenskoga i njegovih učenika sv. Ivana Kapistrana i bl. Jakova Markijskoga, zatim mistiku imena bl. Anđele Folinjske i sv. Veronike Giuliani, a franjevačku će pobožnost obilježiti sv. Petar Alkantarski i sv. Leonardo Portomauricijski. Ovaj rad sažima promišljanja i praksu najvažnijih predstavnika franjevačkog pokreta koji su, inspirirani Franjinim doživljajem muke i križa, prenijeli tu pobožnost na polje teologije, propovjedništva i mistike. Križ i muka nisu obilježje samo franjevačkog pokreta kroz stoljeća nego su i središnji motivi promišljanja u govoru o ekonomiji spasenja. Ta je tema bila dominantna i kod drugih teologa XII. i XIII. stoljeća, koji muku i križ drže za »via regia Sanctae Crucis«. S obzirom na nagli razvoj franjevačkog pokreta u XIII. stoljeću, nastanak njegove filozofske i teološke škole te škole duhovnosti, u radu se nastoje sažeto prikazati

opće značajke najvažnijih franjevačkih predstavnika teologije, mistike i propovjedništva od XIII. do kraja XVIII. stoljeća, ukazujući kako je križ ključ, vrata, put i izvornost istine Božje ljubavi za franjevačke teologe, propovjednike i mističare.

Ključne riječi: muka, križ, Franjo Asiški, sv. Bonaventura, franjevačka teologija, mistika, propovjedništvo.

1. Tumačenje Kristove muke u spisima sv. Franje

Franjin život obilježen je svojevrsnim hodom koji započinje u sv. Damjanu ispod križa, znaka muke Isusa Krista, a završava na La Verni. Sv. Damjan i La Verna, prva i posljednja etapa njegova križnog puta obilježili su život Franje Asiškoga. U isto vrijeme oni su okvir jednoga duhovnog hoda, zato franjevac Agostino Gemelli o tome piše sljedeće: »Tko hoće naći sv. Franju, neka ide u sv. Damjan ili na Alvernu.¹ Ovdje će ga naći živa i istinita, bolje nego u ikakvoj knjizi što je napiše kojigod pisac.«² Kod ispovijedanja vjere Crkve, Franjo ističe dva momenta Kristova ljudskog života: njegov dolazak na svijet i njegovu muku. Riječ je stvoriteljica zajedno s Ocem, koji je doziva u krilo Djevice Marije da se od nje rodi. Unutar viđenja utjelovljenja Otac inzistira na poniženju slavnog Sina; tako će zabilježiti: »Svevišnji je Otac s neba po svetom Gabrijelu arkandelu javio da će tako sveta i tako slavna Riječ Očeva doći u utrobu svete i slavne Djevice Marije; iz njezine je utrobe primila pravo tijelo naše ljudskosti i lomnosti. On, premda bogat (2 Kor 8,9), ipak je htio da sa svojom preblašenom Djevicom iznad svega izabere siromaštvo.«³ Prema tome prihvaćanje ljudskog tijela je sudjelovanje u ljudskoj »lomnosti« i »kad je sišao s kraljevskih prijestolja (Mudr 18,15) u krilo Djevice«⁴ znači čin poniznosti. »Premda bogat« u svojem božanskom biću, u ovom se svijetu odlučio za siromaštvo i rodio se »na putu i bi položen u jasje, jer za nj ne bijaše mjesta u svratištu«⁵. *Kenosis* o kojoj se ovdje govori ne sastoji se samo od materijalnog siromaštva: prihvaćanje ljudskog sta-

¹ Alverna je latinski naziv za mjesto La Verna gdje je Isusove rane primio sv. Franjo Asiški. U starijim izvorima može se u prijevodima naći taj latinski oblik dok se suvremeni franciskanolozi koriste talijanskim oblikom La Verna.

² Augustin GEMELLI, *Franjevački duh*, Sarajevo, 1935., 309.

³ Franjo ASIŠKI, Drugo pismo vjernicima, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, Sarajevo – Zagreb, 2012., 138.

⁴ Franjo ASIŠKI, Opomene, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 198.

⁵ Franjo ASIŠKI, Časlov muke Gospodnje, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 113. Usp. Officium Passionis Domini, u: *Opuscula Sancti Patris Francisci Assisiensis*, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1949., 143. Felice Accroca drži da se Franjo oslanja na crkvene oce, ulomak iz proroka Izaije i Lukino izvješće o rođenju Isusovu. Usp. Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 113.

nja već po sebi je opredjeljenje za radikalno siromaštvo.⁶ Događaj Isusa Krista u svoj njegovoj biti kod Franje je događaj siromaštva, u čemu se sastoji njegova radikalnost i duboka motivacija kao realnost božanskog Trojstva, prema čemu je Sin dar Očev koji ništa ne zadržava za sebe i koji daje Duha Svetoga. Tako je događaj Isusa Krista usko povezan sa siromaštvom kao i s presvetim Trojstvom u kojem se božanske osobe u potpunoj ljubavi predaju jedna drugoj.⁷

Franjin doživljaj otajstva utjelovljenja najočitije je izražen u inscenaciji rođenja u Betlehemu u Grecciu,⁸ gdje do izražaja osobito dolazi njegova oduševljenost božanskom ljubavlju koja se otkriva u siromašnom i poniznom djetetu. Za njega je događaj utjelovljenja objava trojedinog Boga u siromašnom i poniznom Kristu, kao ljubavi koja se potpuno »oplijenila« (usp. Fil 2,7) od svoje slave i postala ponizna i siromašna kako bi se otvorila i darovala čovjeku.⁹ Njegov doživljaj Boga kao poniznog i siromašnog postat će temeljna odrednica njegova načina života i duhovnosti koja će stoljećima utjecati na franjevačku duhovnost te se samim time pretakati i u franjevačku teološku misao.

Na isti način piše i kada progovara o Gospodinovoj mucu. U svojem Nepotvrđenom pravilu govori o trima razdobljima, ali kao o trima časovima Božjeg djelovanja: »Ništa dakle drugo ne žudimo, ništa drugo ne želimo, ništa drugo neka nam se ne mili niti nas veseli osim Stvoritelj, Otkupitelj i Spasitelj naš, jedini pravi Bog...«¹⁰ Tu Franjo jasno razlikuje tri časa Božjeg djelovanja: stvorio nas je, otkupio i spasit će nas. Trima djelovanjima odgovaraju tri apozicije: Stvoritelj, Otkupitelj i Spasitelj. Briga za razlikovanjem vremena otkupljenja po križu i vremena konačnog spasenja Kristovim dolaskom na kraju vremena vidljiva je u prvome dijelu Časoslova muke¹¹ u devetom času: »Blagoslovljen Gospodin Bog Izraelov (Lk 1,68a), koji otkupi duše slugu svojih

⁶ Usp. Primo DALLARI, *Dottrina e spirito di Francesco d'Assisi*, Milano, 1972., 58.

⁷ Usp. Giovanni IAMMARONE, *La cristologia francescana*, Padova, 1997., 83.

⁸ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 292–293.

⁹ Usp. Giovanni IAMMARONE, *La cristologia francescana*, 8–89; Ivan KARLIĆ, *Franjevački tihi pregaoci o Kristu i Mariji*, Zagreb, 2009., 13–14.

¹⁰ Franjo ASIŠKI, Nepotvrđeno pravilo, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 176.

¹¹ *Officium Passionis Domini* podijeljen je u pet dijelova koji prate liturgijsku godinu i liturgijska slavlja otajstva Kristova života. Prvi dio započinje Povečerjem srijede Velikog tjedna a završava Povečerjem Velike subote, zato se i naziva *Officium Passionis Domini*. Psalmi su uglavnom uzeti iz Psalterija, ali očito je koristio i druge izvore, kao što su Stari zavjet i Novi zavjet te rimski misal i brevijar. Sastavljen je bio za privatnu uporabu. Analizom časoslova dolazi se do zaključaka kako je glavnina tekstova usmjerena prema pashalnom misteriju s dodatkom službe za Božić. Klavarija i Betlehem, križ i jasje, jesu dva pola Franjine pobožnosti koji se očituju u Časoslovu muke Gospodnje. Usp. Franciscus ASSISIENSIS, *Officium Passionis Domini*, 126–148.

vlastitom presvetom krvlju svojom, i neće napustiti nikoga tko se u njega uzda (usp. Ps 33,23).«¹² Cijeli Franjin život, od sv. Damjana do La Verne, pod znakom je muke Isusa Krista. Od križa koji mu progovara i čime započinje život novog čovjeka do rana Raspetog, kojemu se u potpunosti suobličio. Sv. Damjan i La Verna, prva su i posljednja postaja Franjina križnog puta. Taj put uključuje dušu koja je živjela i koja je trpjela. No sv. Damjan i La Verna nisu samo postaje na putu, one su točke susreta jednog života i simboli tog života. Iz svega toga nikako se ne smije isključiti siromaštvo, u kojem je htio živjeti i umrijeti.¹³ Na tom putu neizostavna je bila figura križa. Njegov je život postao simbol u osobi Kristove muke. Zato je prakticirao darežljivost, ljubio siromaštvo, radio na suosjećanju s Kristovom boli i čovjekovom bijedom. Osobito je to činio radeći s gubavcima. Riječi s križa sv. Damjana bile su poziv na nov život nakon čega je uslijedio Franjin odgovor na skrivenu božansku nakanu koja ga je vodila prema potpunom suobličavanju Isusu Kristu: »Od tada je svetu dušu prožimalo suosjećanje s Propetom, i kako se može pobožno naslućivati, u njegovo su srce, iako još ne i u tijelo, dublje utisnuti znaci časne muke.«¹⁴ Nakon sv. Damjana »cjelokupno kako javno tako i privatno nastojanje čovjeka Božjega bilo je usmjereno prema Gospodinovu križu. Od prvoga početka, otkako je počeo viteški služiti Propetome, na njemu su zasjala različita otajstva križa.«¹⁵ Svoj poziv Franjo je otkrio u iskustvu muke koja pročišćava i čini čovjeka novim stvorom. Raspeti Isus stalno je prisutan u njegovoj duši. Njegova predanost mucu ne poznaje granice i teži potpunom suobličanju Kristu patniku. Čak je i sam franjevački habit morao imati oblik križa kako bi podsjećao na Kristov križ. Njegov habit u obliku križa postao je znak njegova novog života i stalni podsjetnik na Kristovu muku: »Od tada je u njegovo srce duboko poput žiga bilo utisnuto sjećanje na Gospodinovu muku. I zbog duboka preokreta što ga je doživio u sebi počela mu se duša rastapati jer je progovorio Ljubljeni. Nije li se on sam u križ zatvorio kada je uzeo pokornički habit koji je imao oblik križa? Premda je ovaj habit većma odgovarao njegovoj nakani s obzirom na revnovanje za siromaštvo, ipak je svetac u njemu više svjedočio za otajstvo križa, jer kako je njegov duh iznutra obukao propetog Gospodina, tako je trebalo da i njegovo tijelo izvana obuče križ Kristov.«¹⁶

¹² Franjo ASIŠKI, Časoslov muke Gospodnje, 103. Usp. Franciscus ASSISIENSIS, *Officium Passionis Domini*, 130.

¹³ Usp. *Legenda trojice drugova*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 547.

¹⁴ Toma ČELANSKI, *Drugi životopis sv. Franje*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 698.

¹⁵ Toma ČELANSKI, *Spis o čudesima sv. Franje*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 815.

¹⁶ *Isto*, 815–816.

U razumijevanju Franjina odnosa prema Kristovoj mucij ključno je razumijevanje i njegova odnosa prema siromaštvu. Događaj Isusa Krista u svojoj njezgovoj biti kod Franje je događaj siromaštva, u čemu se sastoji njegova radikalnost i duboka motivacija kao realnost božanskog Trojstva, prema čemu je Sin dar Očev koji ništa ne zadržava za sebe i koji daje Duha Svetoga. Tako je događaj Isusa Krista usko povezan sa siromaštvom kao i s Presvetim Trojstvom u kojem se božanske osobe u potpunoj ljubavi predaju jedna drugoj.¹⁷ Franjina pobožnost prema Isusu Kristu bila je kristocentrična. Bila je to krepost koju je činio s ciljem da postane sličan Spasitelju i da bude poslušan njegovim zapovijedima. Na tom tragu rađa se ljubav kao odgovor na Kristovo spasiteljsko djelo. Franjina žarka molitva prije stigmatizacije odraz je te ljubavi. Franjo moli za milost, kojoj nema ravne: »da osjeti istu ljubav, koju je osjećao Krist kada se za nas žrtvovao. Čeznja za ljubavlju izražavala se u životu sv. Franje tako silno da kada je govorio o Bogu bio je kao preobražen, a drhtaj je prolazio njegovim tijelom.«¹⁸ Takav žar uzdignuo je Franju na najviši stupanj kontemplacije u kojoj je trajno osjećao Spasiteljevu prisutnost. Bonaventura piše o njemu ovako: »Pojavila se ljubav Božja, spasiteljica svih ljudi na njegovu sluzi Franji svima istinski poniznima i prijateljima svetog siromaštva. Dok u njemu štuj preobilno milosrđe, njegov ih primjer potiče da se temeljito odreknu bezbožnosti i svjetovnih požuda kako bi živjeli suobličeni Kristu i neutaživom željom čeznuli za blaženom nadom.«¹⁹ Zato i ne začuđuje što su ga suvremenici uspoređivali sa serafinom koji gleda Boga licem u lice i bez prestanka veliča njegovu svetost. Franjo na području mistike još nije dobio ono mjesto koje zaslužuje, a razlog tomu je što iza sebe nije ostavio niti jedno sustavno djelo, nego spise iz kojih se donekle može iščitati njegova teološka i duhovna slika. On je svakodnevno proživljavao svoje veselje i svoju muku, a da nije raščlanjivao svoja duhovna iskustva, niti dozivao u pamet stanja kroz koja je prolazila njegova duša. On samo jedanput, u svojoj Oporuci, spominje preobrazbu koju je Božja milost izvela u njemu²⁰ i to zato da prije svoje smrti posvjedoči božansko porijeklo svojeg Reda.

Dubljim uvidom u Franjine spise uviđa se kako Isus Krist nije tek centar njegova duhovnog života i promišljanja, on je »sve, totalitet, početak novog

¹⁷ Usp. Giovanni IAMMARONE, *La cristologia francescana*, 83.

¹⁸ Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 298.

¹⁹ Bonaventura BANJOREDIJSKI, Veći životopis sv. Franje, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 913.

²⁰ »Ali sâm me Gospodin dovede među njih i iskazah im milosrđe. A kada sam odlazio od njih, okrenulo mi se u duševnu i tjelesnu slast ono što mi bijaše gorko«, Franjo ASIŠKI, Oporuka, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 206.

teološkog promišljanja, koje se očituje u Franjinu životu i propovijedanju²¹. Franjin duhovni pogled i njegovo eklezijalno svjedočenje očituju se u nutrini radikalno okrenutoj prema Kristu²² i nasljedovanju Krista, koji je vječna Riječ uzvišenog i vječnog Oca i ta Riječ postaje čovjekom, ponizna, siromašna, raspeta i proslavljena. Ona jest Otkupitelj i Spasitelj ljudskog roda, svaki dan prisutna u Crkvi u poniznoj formi euharistijskih otajstava. Nazivi *Redemptor* i *Salvator*²³ podsjećaju na Kristovu žrtvu, smrt na križu. Zanimljivo je kako se ta dva izraza kod Franje odnose na Trojstvo ili na Oca. Riječ *Otkupitelj* triput se susreće u Franjinim spisima: jednom se odnosi na jedinoga i pravoga Boga,²⁴ zatim na Oca,²⁵ a jednom i na Sina²⁶. Slično je i s riječju *Spasitelj*, koju pet puta nalazimo u spisima. Prvo ju primjenjuje na Oca, na početku parafraze Očenaša,²⁷ nakon toga triput se odnosi na Boga općenito ili na trojednog Boga²⁸ i tek jedanput označuje Krista²⁹. Dakle, ti izrazi ne označuju osobito Krista, nego je kod Franje otkupiteljsko i spasiteljsko djelo, kao i stvarateljsko, čin Presvetog Trojstva. U povijesti spasenja Franjo uvijek vidi Oca, Sina i Duha Svetoga kako djeluju zajedno. Krist kao Stvoritelj, Otkupitelj i Spasitelj djeluje uvijek zajedno s Ocem i Duhom: »Premda se čini kako se nalazi na više mjesta, on ipak ostaje nepodijeljen i ne poznaje nikakva gubitka, nego svugdje, i kako se njemu sviđa, djeluje zajedno s Gospodinom Bogom Ocem i Duhom Svetim Tješiteljem u vijekove vjekova. Amen.«³⁰ Dakle, povijest spasenja je djelo Trojstva, zato bi bilo netočno uporno ostajati pri strogom Franjinu kristocentrizmu, iako ga se ne može nikako isključiti.

Nikad ne izgubivši iz vida božansko i ljudsko u Kristu, Franjo nikada ne odjeljuje slavu i muku. To su dva stajališta o životu Sina Božjeg koja ostaju intimno povezana u njegovoj duši. Tako Franjo polazi od shvaćanja da ako Krist treba biti uzvišen kao Gospodar čitava svijeta, onda je to zato jer je svoju ljubav prema ljudima doveo sve do smrti na križu: »Volja njegova Oca bila je ta da

²¹ Nazareno FABBRETTI – Vithal VINAY, *Dalle altre sponde: i valdesi*, u: Luigi SANTUCCI (ur.), *Otto secoli di una grande avventura cristiana*, Milano, 1981., 150–151.

²² Usp. Felice ACCROCCA, *La conversione di San Francesco di Assisi. Una stimoniale scelta di Cristo*, Assisi – Roma, 2006.

²³ Usp. Giovanni IAMMARONE, *La cristologia francescana*, 45–46.

²⁴ Usp. Franjo ASIŠKI, *Nepotvrđeno pravilo*, 175.

²⁵ Usp. *Isto*.

²⁶ Usp. *Isto*, 169.

²⁷ Usp. Franjo ASIŠKI, Tumačenje Očenaša, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 2012., 94.

²⁸ Usp. Franjo ASIŠKI, *Nepotvrđeno pravilo*, 175–177.

²⁹ Usp. *Isto*, 169.

³⁰ Franjo ASIŠKI, *Pismo cijelom Redu*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 146.

njegov blagoslovljeni i slavni Sin, koga nam je dao i koji se rodio radi nas, sama sebe po svojoj vlastitoj krvi prinese kao žrtvu i prinos na žrtveniku križa; ne radi sebe, po kome sve postade (usp. Iv 1,3), nego radi naših grijeha...«³¹ Zato Krist prima poklon čitava svijeta, jer je prihvatio smrt, prema tome njegova je slava nedjeljiva od patnje: »A onomu koji toliko podnese za nas, tolika nam dobra podari i podarivat će ubuduće, Bogu, sve stvorenje, i na nebu i na zemlji, u moru i u ponoru neka daje hvalu, slavu, čast i blagoslov (usp. Otk 5,13), jer on je snaga i jakost naša, on je jedini dobar (Lk 18,19), jedini svevišnji, jedini svemogući, divni, slavni i jedini svet, hvaljen i blagoslovljen u beskrajne vijeke vjekova. Amen.«³² U Tom Franjinu jednostavnom izrazu može se uočiti trago-ve misli sv. Pavla o Kristovu poništenju (»opljeni«) i uzvišenju: »ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu. Zato njega Bog preuzvisi...« (Fil 2,8-9). Tako je Franjina vjera od početka njegova obraćenja usredotočena na to osnovno kršćansko otajstvo, o kojem piše u svojoj Oporuci: »A Gospodin mi dade takvu vjeru u crkve da sam ovako jednostavno molio i govorio: Klanjamo ti se, Gospodine Isuse Kriste, u svim tvojim crkvama koje su na cijelome svijetu, i blagoslivljamo te, jer si svetim križem svojim svijet otkupio.«³³ Ta molitva, koja je moguće bila i u liturgijskoj praksi toga vremena, dobiva sada novo značenje. Trebamo se klanjati Kristu jer je na križu umro za nas. Ona u njegovim očima postaje toliko važna da ju je izgovarao uvijek nakon molitve Gospodnje. O tome piše Toma Čelanski: »U ono su vrijeme braća od njega zatražila da ih uči moliti jer, dok su hodili u jednostavnosti srca, još nisu poznavali crkveni časoslov. On im je na to rekao: 'Kada budete molili, recite: Oče naš i Klanjamo ti se, Kriste...«³⁴ Očito je kako Franjo uočava da je Kristova slava duboko povezana s njegovom mukom. Zato se u Franjinim spisima pored slike proslavljenog Gospodina, vrhovnog suca cijeloga svijeta, nalaze i druge slike koje izražavaju njegovo poništenje. Jedna od takvih je i slika Sluge patnika u Časoslovu muke.³⁵ Tu je Franjo složio petnaest psalama koji slave Kristovo otkupiteljsko djelo, od Božića do Uzašašća. Prema tome predmet Franjina promatranja nije bila samo muka nego i sva otajstva Kristova života. U njima se očituje glas Sina koji Ocu kroz suze izražava svoju osamljenost u patnjama. U jednom odlomku jasno izražava ta dva nedjeljiva otajstva koja Franjo vidi u Kristu: vlast (gospodstvo) posredstvom križa: »Dajte Gospodinu, narodna plemena, dajte Gospodinu

³¹ Franjo ASIŠKI, Drugo pismo vjernicima, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 138.

³² Franjo ASIŠKI, Drugo pismo vjernicima, 142.

³³ Franjo ASIŠKI, Oporuka, 206.

³⁴ Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 270.

³⁵ Usp. Franciscus ASSISIENSIS, *Officium Passionis Domini*, 128–140.

slavu i čast, dajte Gospodinu slavu imena njegova (Ps 95,7-8a); Podignite tijela svoja i nosite sveti križ njegov (usp. Lk 14,27) i slijedite njegove presvete zapovijedi sve do kraja (usp. 1 Pt 2,21); Neka sva zemlja strepi pred licem njegovim, govorite među poganima da Gospodin zakralji s drveta (usp. Ps 95,9b-10a).³⁶ Tim se riječi »Gospodin kraljuje (*Dominus regnavit*)³⁷ uključuju u kontekst slave, ali i križa, jer po njemu Gospodin očituje i ostvaruje svoje Kraljevstvo. Sliku Krista kao »Sluge patnika« nalazimo i u Nepotvrđenom pravilu: »A kad bude nužno, neka idu prositi. I neka se ne stide, nego neka radije imaju na umu kako Gospodin naš, Isus Krist, Sin Boga živoga (Iv 11,27) i svemogućega učini svoj obraz k'o kremen (usp. Iz 50,7), i nije se postidio.«³⁸ Očito je kako se tu isprepliću slika svevišnjeg Gospodina, koji je Sin živog i svemogućeg Boga, i slika Sluge patnika, kako ga je opisao prorok Izaija: »Gospodin mi pomaže, zato se neću smesti. Zato učinih svoj obraz ko kremen, i znam da se neću postidjeti« (Iz 50,7).

Na početku Drugog pisma vjernicima Franjo piše sljedeće: »Tada se pomoli Ocu govoreći: Oče, ako je moguće, neka me mimoide ova čaša (usp. Mt 26,39; Mk 14,35). I bijaše znoj njegov kao kaplje krvi koje su padale na zemlju (Lk 22,44). Ipak stavi volju svoju u volju Očevu govoreći: Oče, budi volja tvoja (Mt 26,42); ne kako ja hoću, nego kako hoćeš ti (Mt 26,39). Volja njegova Oca bila je ta da njegov blagoslovljeni i slavni sin, koga nam je dao i koji se rodio radi nas, sama sebe po svojoj vlastitoj krvi prinese kao žrtvu na žrtveniku križa...«³⁹ Franjo tu u nekoliko redaka sabire otajstva Kristova života: utjelovljenje, posljednju večeru, smrt i euharistiju. Očeva volja jest spasenje svih ljudi koje je ostvario njegov Sin i ovjekovječio u euharistiji. Čovjek, stoga, prima Očevo spasenje dostojno primajući taj sakrament koji je otajstvo otkupljenja. Kristova smrt kod Franje ne ostaje na razini materijalnosti, čavala, rana itd., nego svu svoju pažnju usmjerava prema dubokom značenju Sinovljeve smrti, odnosno njegovu podložnost Očevoj volji i spasenju ljudi, stavivši naglasak jednako na Očevu ljubav koliko i na otkupljenje ljudi grešnika.

U iskustvu i svjedočanstvu Kristova otajstva kod Franje Asiškog pashalno otajstvo nikako se ne može zaobići. Duga duhovna tradicija i teološka refleksija predstavljali su sliku Franje kako obgrljuje križ, želeći time prikazati Franjinu potpunu sjedinjenost s raspetim Kristom. Osobito je to dolazilo do

³⁶ Franjo ASIŠKI, Časoslov muke Gospodnje, 104. Usp. Franciscus ASSISIENSIS, *Officium Passionis Domini*, 137.

³⁷ Usp. Efreml LONGPRÉ, *La regalità di Cristo*, Milano, 1926.

³⁸ Franjo ASIŠKI, *Nepotvrđeno pravilo*, 166.

³⁹ Franjo ASIŠKI, *Drugo pismo vjernicima*, 138.

izražaja kod govora o njegovoj stigmatizaciji.⁴⁰ Važno je istaknuti kako se Franjo u svojim spisima ne koristi riječima »Raspeti« ili »raspeće« kada govori o Kristovu pashalnom otajstvu. Ali zato u se svojim spisima često koristi izrazima »križ, žrtva, tijelo, krv«, posredstvom kojih je Krist otkupio čovjeka i dalje to čini preko euharistije.

Isus Krist raspeti stalno je prisutan u Franjinu duhovnom iskustvu. Njegovo predanje Kristovoj mucij nema granica, nego ga potpuno suobličuje Kristu, transformira u Krista, kao da je u njemu u potpunosti zaživjela Pavlova rečenica: »Ne živim više ja, nego u meni živi Krist« (Gal 2,20) i Krist sa svojom ljudskošću, trpljenjem, Krist kao čovjek patnje. Logika križa jest za Franju logika ljubavi. Ljubav je u temelju križa i patnje kako to sažima Agostino Gemelli kada kaže: »Od onog rujanskog jutra na Alverni, kada je Franjo Asiški upravio k Isusu Kristu dvije najstrašnije molbe, što ih je ikada sastavio svetac: Učini da osjećam u duši i u tijelu bol tvoje muke; učini da osjećam u srcu tvoju ljubav prema ljudima, odonda je svakom franjevku najmilije razmatranje križa. Probuditi se i uprijeti oči u onu knjigu s jednim listom, a to je raspelo, uvjeriti se da dan, hoće li da bude božanski, mora biti pribijanje svoje volje uz Božju, nepomično poput križa i spasonosno poput križa.«⁴¹ Sam Franjo postaje raspelo ljubavi i zato može osjetno, a opet tako jednostavno, razmatrati otajstva Kristova života.

Franjin duhovni život započinje razmatranjem utjelovljenja kao otajstva ljubavi, koje je ujedno i otajstvo proslave. Muka, koja je usko povezana s utjelovljenjem, obilježava i zaključuje zemaljski život Sina, utjelovljenog Boga, i vrhunac je ljubavi, koja vodi prema savršenoj proslavi Boga i samoga Krista. Papa Pio XII. opisat će to ovim riječima: »Otajstvo božanskog otkupljenja jest ponajprije i naravno otajstvo ljubavi: jedno otajstvo ljubavi Krista prema nebeskome Ocu, koji žrtvom na križu, a koja je plod duše koja ljubi i koja je poslušna, predstavlja zadovoljštinu za grijeha ljudskog roda. Zato je otajstvo otkupljenja otajstvo milosrdne ljubavi uzvišenog Trojstva i božanskog Otkupitelja prema ljudskom rodu.«⁴² U tom kontekstu možemo razumjeti zašto je franjevačka pobožnost usmjerena prema Raspetome, ne iz nekih sentimentalnih razloga, nego iz duboke intuicije koju je usmjerio Franjo Asiški i prenio u svoj život. Upravo se iz Franjinih spisa i životopisa može iščitati usmjerenost njegove duše i misli prema središtu svemira, svega stvorenoga, prema jedinom

⁴⁰ Usp. Noel MUSCAT, *The Life of Saint Francis in the Light of Saint Bonaventure's Theology on the »Verbum Crucifixum«*, Roma, 1989., 213–235.

⁴¹ Augustin GEMELLI, *Franjevački duh*, 307.

⁴² PIUS XII, *Haurietis aquas in gaudio* (15. V. 1956.), Roma, 1956., 321–322.

posredniku između Boga i ljudi, koji je u savršenom činu predanja na križu dovršio svoju posredničku ulogu. Za Franju je to uvijek kontemplirana ljubav u konkretnoj žrtvi, a ta ljubav je uvijek promatrana u siromaštvu, poniznosti, radu, ali i u mucu i smrti. Krist je taj koji je ljubio do krajnjih granica i kao takav mogao je donijeti ljubav. Njegova žrtva, dana Ocu na slavu, za naše je spasenje. Tjelesno trpljenje i smrt Boga i čovjeka, njegove smrtne tjeskobe, njegova agonija, nasilna i strašna smrt protivna njegovoj naravi – jer Bog je Život, i u ljudskoj je naravi da u njemu ima život i da od njega ima život – pokazuju nam kolika je ljubav Božja prema čovjeku. Na tom tragu može se razumjeti Franjin plač nad Kristovom mukom i vapaj koji mu se pripisuje: »Ljubav nije ljubljena.«⁴³

Može se reći kako su Raspeti i križ u središtu Franjina života i misli. Njegovi spisi pokazuju kako raspeti Krist ima značajno mjesto u duhovnom životu Franje Asiškoga. No, Kristova muka i smrt u Franjinu slučaju ne smiju se odvajati od ostalih otajstava Kristova života, jer se time stvara određena izoliranost ostalih otajstava, dok analiza samih spisa pokazuje usku povezanost svih otajstava Kristova života, od utjelovljenja do uskrsnuća, u spisima Franje Asiškoga. Njegovi životopisci nastavili su pobožno štovanje Raspetoga i križa te su osobito razvili binom »Isus raspeti – Franjo stigmatizirani« što će kroz stoljeća snažno utjecati na franjevačku pobožnost i misao.

2. Teološko promišljanje i mistika Kristove muke u djelima sv.

Bonaventure

Srednjovjekovna teologija je počevši sa sv. Anzelmom razmatrala u Raspetomu objavu Božje pravednosti. U isto vrijeme započela je nova pobožnost sa sv. Bernardom koja je Raspetoga razmatrala naglašavajući ljubav i sutrpljenje. Tu novu pobožnost preuzeo je i sv. Franjo naglašavajući ljudskost Otkupitelja, gledajući u Raspetomu objavu Božje ljubavi i nalazeći u Raspetomu središte svojeg hoda prema Bogu, da bi se naposljetku preobrazio u živi križ. Franjino svjedočanstvo i duhovno iskustvo predstavljaju temelj franjevačke teologije, u kojoj je otajstvo muke Kristove zauzelo središnje mjesto. To je postalo jasno već kod sv. Bonaventure, kojeg se može nazvati »teologom muke«, kao što je bl. Ivan Duns Scot bio »teolog utjelovljenja«. Kod Bonaventure, u njegovu nauku i duhovnoj misli, dominiraju sljedeće teme: raspeti Krist je središte ekonomije spasenja, Božja ponuda čovjeku kao izraz najveće ljubavi i u isto vrijeme jest

⁴³ Usp. Attilio POMPEI, *L'Amore non è amato*, u: *Miscellanea Francescana*, 66 (1961.), 92–108.

obvezatni put duše u njezinu hodu prema Bogu odgovarajući na otajstvo Božje ljubavi.

Sveti Bonaventura sam je sebe okarakterizirao kao »slugu križa« (*servus crucis*).⁴⁴ Kod Bonaventure je prisutna duboka teologija i duhovnost Raspetoga i križa u svim njegovim spisima, od onih akademskog tipa iz ranih godina preko duhovnih iz razdoblja kada je upravljao Redom kao general do povijesnospasenjskih iz vremena pred smrt. U svim je spisima aktualizirana tema Raspetoga, odnosno »Verbum crucifixum,«⁴⁵ njegova muka i smrt na Križu. Općenito gledajući njegova teološka refleksija bavi se mnogim otajstvima Kristova života,⁴⁶ no raspjeti Krist je u središtu svega kao onaj na kojeg je sve usredotočeno i koji sve prosvjetljuje i nosi⁴⁷; »križ je ključ, vrata, put i izvrsnost istine«⁴⁸. Za njega je Isus Krist knjiga božanske mudrosti napisana iznutra od Oca kada je njegova Vječna Riječ izvana postala tijelo, a to se jasno očituje na križu, jer ako se želi shvatiti mudrost Božjega spasenjskog djela mora se shvatiti knjiga koja govori o križu.⁴⁹ Tolika važnost križa očita je kod Bonaventure kada kaže: »Tko želi pronaći Gospodina, naći će ga na križu i zato onaj koji napusti križ, napušta i Gospodina, a onaj koji izgara od želje za križem i za Gospodinom pronaći će ga u njemu samome«⁵⁰. Iz tog je očito koliku ulogu imaju križ i raspjeti u Bonaventurinoj teologiji. Iz tog proizlaze kasnije doktrinarnе postavke, koje nisu možda toliko naglašene, ali svakako pokazuju brigu i ljubav kojom Serafski naučitelj razmatra otajstvo križa. Iz njegovih sveučilišnih predavanja može se vidjeti kako je Bonaventura bio fasciniran mukom i križem Sina Božjeg, vidjevši u njemu najviši izraz milosrdne Božje ljubavi.⁵¹ U djelu *Itinerarium* raspjeti Krist jest put, stuba kojima se čovjek hodočasnik na

⁴⁴ BONAVENTURA, *Opera omnia*, IX, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1901., 404.

⁴⁵ Usp. Ctirad Václav POSPÍŠL, *Crux-Crucifixus*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, Padova, 2008., 288–289.

⁴⁶ Usp. Giovanni IAMMARONE, *La cristologia francescana*, 107–142.

⁴⁷ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1891., 330.

⁴⁸ BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1887., 5; BONAVENTURA, *Opera omnia*, VIII, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1898., 14.

⁴⁹ »Liber sapientiae est Christus, qui scriptus est intus apud Patrem, cum sit ars omnipotentis Dei; ex foris, quando carnem assumpsit. Iste liber non est apertus nisi in cruce; istum librum debemus tollere, ut intelligamus arcana sapientiae Sei«, BONAVENTURA, *Opera omnia*, IX, 263.

⁵⁰ »Carissimi, qui vult invenire Dominum invenit eum in cruce et ideo, qui derelinquit crucem, et Dominum; et qui desiderio fervet ad crucem et ad Dominum, invenit ibi eum«, BONAVENTURA, *Opera omnia*, IX, 465.

⁵¹ Usp. BONAVENTURAE, *Opera omnia*, III, 25.

zemlji i grešnik uspinje prema Bogu.⁵² To je snažan oganj ljubavi Sina Božjeg zapaljen u Jeruzalemu kako bi doveo čovjeka zapaljena tom ljubavlju i sutrpeljenjem (*cumpassio*) Bogu.⁵³ Tako Bonaventura čini i korak dalje kada kaže kako je Bog u Kristu rassetome manifestacija njegove milosrdne ljubavi te poziva ponovno u život krhku ljudskost koja je pala.⁵⁴ Muka i križ Vječne Riječi jesu arhetip Božjega stvarateljskog djelovanja prema modelu kojim se svaka stvorena stvarnost uspinje prema višoj formi života.⁵⁵ Te stvarnosti prisutne su u njegovim različitim djelima te ukazuju koliko je Bonaventura stavljao naglasak na Rassetoga i križ Kristov⁵⁶ u kojemu je našao svoj duhovni put i kojeg je razmatrao te mu dopuštao da ga preobražava.⁵⁷

2.1. Otajstvo spasenja

Bonaventura jasno kaže kako svi ne mogu shvatiti otajstvo spasenja koje je ponuđeno čovjeku posredstvom smrti utjelovljene Riječi. No, tko s vjerom pristupa Rassetome, ne može se ne diviti mudrosti kojom je Bog došao ususret čovjekovoj nemoći da popravi uvredu nanесenu Bogu. Čovjek nije mogao ponuditi išta Bogu kao prikladnu satisfakciju za počinjeni grijeh. Uvreda je bila nanесena časti uvrijeđene osobe. S grijehom je došla i ponuda vječnog Boga. On je sam ponudio čovjeku mogućnost popravka nanесene uvrede i ta je satisfakcija trebala postati vječna kao i nanесena uvreda. Niti jedna druga stvorena osoba nije mogla ponuditi za čovjeka popravak nanесene štete: niti anđeli, jer ne pripadaju ljudskoj vrsti, niti nevin čovjek u stanju milosti, jer stvorenje ne može dati vječnu satisfakciju. Također niti jedan čovjek ne može biti izvorom milosti za cijeli ljudski rod.⁵⁸ U *Breviloquiumu* Bonaventura to opisuje ovim riječima: »Budući da je obnova djelo prvog počela, ona od njega proistječe po dobrotvornosti i k njemu se vraća po sličnosti; zato se to mora zbiti po milosti

⁵² Usp. BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*/Put duha k Bogu, u: BONAVENTURA, *Tria opuscula*, Stjepan Kušar (ur.), Zagreb, 2009., 506–507; BONAVENTURA, *Opera omnia*, I, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1881., 3; BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 297.

⁵³ Usp. BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*/Put duha k Bogu, 506; BONAVENTURA, *Opera omnia*, VII, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1895., 6; BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 312.

⁵⁴ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 26–27.

⁵⁵ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 126; »Christus maxime fuit imitabilis secundum statum, quem habuit in cruce.«

⁵⁶ Usp. Ctirad Václav POSPÍŠL, *Cruх-Crucifixus*, 287–290.

⁵⁷ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, VIII, 120.

⁵⁸ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 1–4.

i bogolikosti. Milost naime proizlazi od Boga dobrostivo i čini čovjeka bogolikim. Budući da obnoviteljsko počelo obnavlja milošću, a svaka se stvar nalazi potpunije i savršenije u svom izvoru i početku negoli drugdje, nužno je da u našem obnoviteljskom počelu, to jest u Kristu Gospodinu, bude sva punina milosti. A jer obnoviteljsko počelo pri obnovi nije samo početak nego i sredina i kraj – kraj je po tome što daje zadovoljštinu, sredina po tome što pomiruje, a početak po tome što preobilno utječe – nužno je da u Kristu bude punina milosti kako bi kao krajnji zadovoljio, kao srednji pomirio i kao početak preobilno utjecao. Nužno je da taj krajnji koji je prikladan zadovoljiti, bude Bogu mio i time otporan protiv svakog grijeha, a to može biti jedino dar Božje milosti u nekom čovjeku: stoga je bilo nužno obdariti Krista milošću koja ga posvećuje i potvrđuje i koju zovemo milost posebne osobe.⁵⁹ Tako u Bogu milosrđe i pravda sjedinjene s vječnom mudrošću čine način na koji Bog dolazi ususret čovjekovoj nemoći, nudeći kao posrednika utjelovljenu Riječ u kojoj su sjedinjene ljudska i božanska narav. Kao Bog, Isus Krist posrednik može ponuditi primjerenu satisfakciju Bogu, kao čovjek može je ponuditi u ime cijelog ljudskog roda.⁶⁰

U tom djelu svoje teologije muke Bonaventura je pod očitim utjecajem Anselmova nauka. Mnogo kasnije Scot će naučavati kako i stvorenje može ponuditi primjerenu zadovoljštinu za grijeh, prihvaćajući veliku zadovoljštinu ljubavi kojom je Bog posredstvom utjelovljene Riječi otkupio čovjeka.⁶¹ Kod Bonaventure otajstvo muke ostaje i dalje jako duboko i zahtijeva onostrani zahvat. Krist, kao Bog i čovjek, mogao je zadovoljiti božansku pravdu samo svojom predragocjenom krvlju i svojim svetim životom.⁶² Tu se zatim otvara pitanje zašto je bila potrebna patnja i tako strašna smrt? Odgovarajući na to pitanje, Bonaventura stvara posebnu franjevačku viziju teologije muke.

Popravlak štete koju je učinio grijeh zahtijeva jedan izvanredan zahvat koji je Božja ponuda čovjeku kako bi se zadovoljila božanska čast, koju je svojim grijehom oholosti i neposluha povrijedio prvi čovjek. Zato je trebala smrt Boga i čovjeka. Isus, jednak Ocu kao Bog, i nevin kao čovjek nije bio dužan umrijeti, bio je ispod vlasti smrti, svojom je poslušnošću do smrti na križu savršeno popravio što je uništio čovjekov grijeh i ponudio Bogu premilu žrtvu

⁵⁹ BONAVENTURA, *Breviloquium/Kratki prikaz teologije*, u: BONAVENTURA, *Tria opuscula*, 260.

⁶⁰ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 250.

⁶¹ Usp. Giovanni IAMMARRONE, *Temi teologici francescani*, Roma, 2011., 284–287; Giovanni IAMMARRONE, *La cristologia francescana*, 248–255.

⁶² Usp. Luigi GIACOMETTI, *Redemptio*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, 668–669.

okajanja.⁶³ Kristova smrt morala je imati vrijednost popravka onoga što je uništio prvi čovjekov grijeh: grijeh oholosti, grijeh neposluha i laži. Krist je taj koji je ponudio protuotrov za te grijeh: umjesto oholosti poniznu smrt na križu, umjesto neposluha svršeno je izvršio božansku volju, umjesto laži podnio je težinu boli u mucu.⁶⁴

Međutim prvi čovjekov grijeh nije bio jedini uzrok propasti Adama i Eve; bio je puno teži u savjesti cijeloga ljudskog roda, jer je deformirao u čovjeku sliku Božju, osiromašio je njegova naravna svojstva. Posljedice istočnog grijeha jesu slabost volje, razumsko neznanje i pobuna osjećaja protiv razuma. Ta tri poremećaja upućuju čovjeka na grijeh: oholost ili želja za počastima, pohlepa ili želja za bogatstvima i požuda ili želja za ugodom. Kako je čovjek stvoren na sliku utjelovljene Riječi, koja nam je slična, i mi možemo postati njoj slični.⁶⁵ Ta uloga utjelovljene Riječi očituje se prije svega u njegovoj mucu, jer je tu Isus dao primjer savršenih kreposti koje su suprotne zlim navikama koje su se pojavile u čovjeku od pada u grijeh. On svojom mukom popravlja naše neznanje, pokazujući svojim primjerom iskonske kreposti. Preobražava slabost naše volje, svojom mukom pokazuje primjerom i daje protuotrov našoj požudi i pobuni osjećaja. Tako on postaje primjer, model savršenosti koji mi trebamo nasljedovati.⁶⁶ Bonaventura u *Breviloquiumu* piše sljedeće: »O punini Kristove zasluge treba držati ovo: U Kristu je bila savršenost i punina svake zasluge. Prvo, s obzirom na onoga koji je zasluživao, jer je bio ne samo čovjek nego i Bog. Drugo, s obzirom na vrijeme u kojem je zasluživao, jer je zasluživao od časa začeca do časa smrti. Treće, s obzirom na ono po čemu je zasluživao, jer je zasluživao po savršenoj ljubavi i po vršenju kreposti u molitvi, u radu i u trpljenju.«⁶⁷

Kako bi se shvatila dubina Bonaventurina nauka mora se pristupiti i njegovoj duhovnoj teologiji, pazeći pritom kako Serafski doktor uvijek radi razliku između primjera i uzorka. Krist Isus i njegova muka jesu primjer i uzorak. Primjerom prosvjetljuje naš intelekt i potiče našu volju, kao uzorak jest model koji trebamo nasljedovati kako bismo popravili u nama Božju sliku koja je narušena grijehom. Zatim Bonaventura kada govori o Kristovoj mucu, odnosno o svakom pojedinom njezinom trenutku predlaže čovjeku da joj pristupa kao ogledalu kontemplacije, kako bi zadobio oslobođenje.⁶⁸ Zato je nužno kako bi

⁶³ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 421, 428; BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 250.

⁶⁴ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 248.

⁶⁵ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 255.

⁶⁶ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 401.

⁶⁷ BONAVENTURA, *Breviloquium/Kratki prikaz teologije*, 267.

⁶⁸ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 241.

se razumjela filozofska misao sv. Bonaventure nužno poznavati njegovu teoriju egzemplarizma utjelovljene Riječi,⁶⁹ u ovom slučaju osobito je važan onaj dio koji govori o primjeru stvorene Riječi, koju on identificira s Raspetim, kako bi se razumjela njegova duhovna teologija, jer sve što je stvoreno, stvoreno je po nestvorenoj Riječi i sve što je obnovljeno, učinjeno je po utjelovljenoj i raspetoj Riječi.⁷⁰ Ta egzemplarnost raspetog Krista jest središnja na putu obnove Božje slike u čovjeku i nužna je, odnosno obvezna u rastu jedne autentične kršćanske duhovnosti. Zato samo ljubav može potaknuti čovjeka na nasljeđivanje raspetog Krista, Boga u njegovoj neizmjernej dobroti, koji je kako bi ozdravio našu ljubav dao svoga Sina što je dokaz te neizmjerne ljubavi koja se za nas ponudila smrti na križu. Isusova muka bila je, dakle, zamišljena kao čin milosrđa, dobrote, milosti i vječne Božje mudrosti kako bi naposljetku privukla čovjeka ljubavi Krista Boga i potakla ga na njegovo nasljeđivanje. Taj put, dan čovjeku od Boga za njegovo otkupljenje, otvara se s druge strane izvornoj čovjekovoj naravi, poštujući pritom njegovu slobodu, tako da je time čovjek pozvan, prosvijetljen i potaknut da nasljeđuje Kristov primjer, da ga slijedi na njegovom putu ljubavi. To je posljednji i najdublji razlog Kristove muke.⁷¹

Samo Bog je razlog našeg opravdanja. Bonaventura pripisuje Kristovoj mucii trostruki učinak opravdanja čovjeka prema modelu koji je vlastitost uzroka. Kod Bonaventure uzroci jesu sljedeći: materijalni uzrok, djelotvoran uzrok, formalni uzrok i finalni uzrok. Muka prema modelu opravdanja prihvaća tri prva uzroka. Prema tom modelu materijalni uzrok jest taj da je Krist onaj koji ima zasluge milosti i svih drugih nadnaravnih darova. Djelotvorni uzrok jest, prema tom modelu, u tome da Kristov primjer prosvjetljuje intelekt i pokreće volju. Treći, formalni uzrok jest kada raspeti Krist postaje primjer koji trebamo nasljeđovati.⁷²

Kod Bonaventure iznimno je važna i uloga sakramenata koje posreduje Crkva. Kako je Crkva rođena iz Kristova probodena boka, s njome su povezani sakramenti, koje simboliziraju voda i krv koji su potekli iz otvorenog Kristova boka. Oni kao takvi u sebi nose simbol muke, oni su zapravo sjećanje na Kristovu muku i kao takvi posreduju ozdravljujuću milost koju označuju. Među sakramentima na Kristovu muku osobito upućuju krštenje, pokora i euharistija. Osobito euharistija, koja je živo sjećanje na Kristovu muku, kao žrtva i kao

⁶⁹ Usp. Giuseppe BESCHIN, *Exemplar*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, 367–380; Giuseppe OCCHIPINTI, *Storia della teologia*, Bologna, 1996., 70–77.

⁷⁰ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 241.

⁷¹ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 248; BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 249–250.

⁷² Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 400–401.

sakrament. Muka nije samo prisutna u sakramentima nego ona ima udjela i u njihovoj djelotvornosti. Tako su oni izvor naše mogućnosti ozdravljenja, ukoliko ono ovisi o milosti, i stečevina su Kristove muke.⁷³ Dakle, Kristova muka je opravdala čovjeka kao posredan uzrok ozdravljenja pomoću sakramenata. Kako sakramenti djeluju *ex opere operato*, oni ne mogu postići svoju djelotvornost ukoliko onaj koji ih prima nije raspoložen da ih primi na ispravan način. Tako je i s Kristovom mukom, iako je ona objektivno sama po sebi dovoljna, njezin učinak ostaje neostvaren ako se ne prihvaća vjerom, nadom i ljubavlju prema raspetom Kristu. Ustvari, posredovanjem vjere i milosrđa Krist je djelovanjem Duha Svetog prisutan u našem umu i našoj volji. Preko vjere i milosrđa započinje čovjekova suradnja u njegovu opravdanju, gdje posredstvom vjere čovjek gleda raspetog Krista, gledajući u njemu primjer i prihvaća njegovu ljubav, koju zatim prihvaća u svoj život. Tu ljubav slijedi, prihvaća i ona ga preobražava, obnavlja u njemu sliku Božju tako da se suobličuje Kristu patniku.⁷⁴ To je Bonaventurin hod duše prema Bogu, koja polazi od raspetoga Krista i vraća se ponovno raspetom Kristu, postižući savršeno sjedinjenje s njime na zemlji, kao predokus savršenog sjedinjenja na nebu.

U hodu duše prema Bogu Bonaventura razlikuje tri puta, koji su trenutci uspjeha i napredovanja duše. Riječ je o putu pročišćenja, putu prosvjetljenja i putu sjedinjenja. Put pročišćenja označava odvajanje duše od grijeha, put prosvjetljenja okretanje duše prema nasljedovanju Isusa Krista, a put sjedinjenja preobražaj u Kristu. Ova tri trenutka odgovaraju trima kategorijama duše: početna, napredna i kontemplativna. Kontemplacija predstavlja vrhunac hoda duše koja ide prema savršenstvu u nasljedovanju Krista raspetoga i na posljetku vodi k sjedinjenju i s njime na način da potpuno umire u njemu.⁷⁵ U svakom od tih trenutaka raspeti Isus jest, prema Bonaventuri, središte i put. Bonaventura kaže kako duša počinje razmišljati o Kristovoj mucu kada se suoči sa svojim grijehom i tada započinje put pokore koji pročišćava duh i bori se s požudom: »Dok čovjek smatra kako ga krv Kristova, koja je razlivena u njegovu srcu, čisti i mekša, oživljuje iz smrti i preporuča njegovu suhoću, ne može više dozvoliti da u njemu prevladava grijeh ili požuda koja ga vodi u grijeh.«⁷⁶

⁷³ Usp. *Isto*, 412.

⁷⁴ Usp. *Isto*.

⁷⁵ Usp. Antonio BLASUCCI, *La spiritualità di san Bonaventura*, Firenze, 1974., 48–49; Fabio PORZIA, *Anima*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, 192–193; Maurizio MALAGUTI, *Contemplatio*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, 264–270.

⁷⁶ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *De triplici via*, u: *Opuscoli mistici*, Agostino Gemelli (ur.), Milano, 1957., 53.

Jednom kad je čovjek pročišćen od grijeha i požude koji zarobljavaju intelekt i blokiraju volju dovodeći je u stanje inertnosti i neposluha, potaknut je rasti prema primjeru Krista patnika, duša tada biva postupno prosvjetljavana i poticana na nasljedovanje Krista, a samim time spoznaje i izvrsnost istine. Temelj i polazište toga drugog dijela duhovnog hoda jest jedna čvrsta i postojana vjera u Krista, utjelovljenu Riječ, raspetu radi našeg otkupljenja. Ta vjera se rađa čovjeku te on može razumjeti i osjetiti ljubav koja u njemu rađa suosjećanje. Oboje – vjera i ljubav – dozvoljavaju da se postigne vječna zahvalnost onomu koji je za nas trpio i da se u duši rodi jedno savršeno divljenje koje vodi zaboravu sebe iz pobožnosti prema Kristu kojemu se suobličuje, sve dok ne prigrlj križ, poželi patnju u kojoj se nalazi nasljedovanje u poniznosti, siromaštvu i trpljenju s Kristom na križu. Na tom stupnju duša je potpuno prosvjetljena. Raspeti Krist postaje knjiga spoznaje, koja je otvorena na križu. Kontemplirajući i čitajući tu božansku knjigu, duša spoznaje Boga. U mogućnosti je spoznati naravno i nadnaravno, jer je križ ključ, vrata, put i savršenstvo istine.⁷⁷ Karakteristika puta prosvjetljenja jest savršeno nasljedovanje Krista. Tu treba naglasiti kako Bonaventura stavlja kao uzor Krista na križu: Krist na križu je savršeni primjer.⁷⁸ Kao posljedica »sjedinenje i preobrazba s Kristom odgovara otkupljenima u sadašnjem trenutku kao mjera prihvaćanja njegove muke i smrti«⁷⁹. Bonaventura nabraja kreposti koje se usavršuju u Kristovoj mucij, ali osobito inzistira na četirima: milosrđe, siromaštvo duha (koje povezuje poniznost i siromaštvo), poslušnost i skromnost. Te kreposti svodi na tri evanđeoska savjeta koji su temelj evanđeoskog savršenstva. Poniznost i siromaštvo jesu temelj evanđeoskog savršenstva, ukoliko se opiru željama za časti i posjedovanjem, koje su korijen svih zala. To se osobito očituje u Kristovoj mucij. Bonaventura se ne ustručava reći da je Riječ postala tijelom kako bi čovjeka naučila poniznosti.⁸⁰

Franjevačka duhovnost je čvrsto utemeljena na duhovnosti sv. Franje Asiškoga, što je očito i kod sv. Bonaventure koji naučava kako svako djelo mora imati raspetog Krista u središtu i biti utemeljeno u njegovoj mucij, stvarajući temelj na savršenom siromaštvu i dubokoj poniznosti prema uzoru na Raspetoga.

Kada duša krene putem nasljedovanja raspetoga Krista, ona se potpuno preobražava u njega. Krist u kontemplaciji dozvoljava da se sudjeluje u njegovoj blizini, što je samo uvod u nebesku radost, gdje će duša, nakon što je sudjevala na Kristovoj mucij, s Kristom biti prenesena u vječni uskrs proslavljenog

⁷⁷ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *De triplici via*, 70–71.

⁷⁸ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 119.

⁷⁹ BONAVENTURA, *Opera omnia*, VIII, 253.

⁸⁰ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 124.

Krista.⁸¹ Savršena uгода kontemplacije jest anticipacija i znak nebeskih radosti u kojima će duša sudjelovati, čime je omogućeno da ljudsko biće postane dio-nikom Kristova otajstva uskrsnuća.

Cijela Bonaventurina teologija muke usmjerena je na svjetlo i radost uskrslog Krista i time čovjeka gleda kao onog koji je predodređen za nebesku slavu. Kristovo pashalno otajstvo jest sinteza otajstva muke i otajstva uskrsnuća, tako da je duša na svojem duhovnom putu usmjerena na nasljedovanje Krista patnika i sudjelovanje u Kristovoj radosti. To Bonaventura sažima u djelu *Itinerarium mentis in Deum*: »Boga izvan sebe po tragovima i u tragovima, u sebi po slici i u slici, iznad sebe po slici božanskog svjetla koje nad nama svijetli te u samome tom svjetlu; i kad je napokon na šestome stupnju prispio do toga da u prvome i najvišem počelu te u 'posredniku Boga i ljudi', Isusu Kristu, promatra ona savršenstva čija se sličnost nikako ne može naći u stvorovima i koja nadilazi svu oštromnost ljudskog uma, još mu preostaje da u promatranju prekorači to i prijeđe ne samo preko toga osjetilnog svijeta nego i preko samoga sebe, u tom prelaženju Krist je 'put' i 'vrata', Krist je stubište i prijevozno sredstvo, on je 'pomirilište smješteno nad Božjim kovčegom' i 'otajstvo odvijeka skriveno'. Onaj koji promatra potpuno okrenuta lica gleda na pomirilište i razapetoga na križu promatra u vjeri, nadi i ljubavi, u pobožnosti, divljenju i radosti, u poštovanju, hvali i klicanju, taj s njime obavlja 'pashu', to jest prijelaz: da po štapu križa prijeđe Crveno more te iz Egipta uđe u pustinju kako bi ondje kušao 'skrivenu manu' i s Kristom počnuo u grobu, izvana kao mrtav, ali ipak osjećajući – koliko je to moguće u skladu sa stanjem puta – ono što je na križu bilo rečeno razbojniku koji je prionuo uz Krista: 'Danas ćeš biti sa mnom u raj'.«⁸²

2.2. Ljubav – ključ otajstva spasenja

Put duše Bogu koji je ozdravlja i njezino sjedinjenje s raspetim Kristom, koje je središnja misao nauka sv. Bonaventure, odgovor je na ljubav Božju,⁸³ koju duša prihvaća i ostaje u toj ljubavi Božjoj koja nam je dana u raspetom Kristu. Ljubav je zapravo skriveni pokretač otajstva našeg spasenja: s jedne strane ljubav u Bogu, koja se daje čovjeku i otkriva se u Raspetome, s druge strane to je odgovor čovjeka koji nasljeduje Krista i preobražava se u raspetog Krista.

⁸¹ Usp. *Isto*, 295.

⁸² BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*/Put duha k Bogu, 502–503.

⁸³ Usp. Giuseppe BESCHINI, *Amor*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, 157–171.

Bonaventura piše kako se naše spasenje nalazi u Kristovoj mucu i njegovim patnjama te je upravo to materijalni element ljubavi, odnosno u isto vrijeme i formalni element. Prije svega muka je objava Božje ljubavi. Ona pokazuje kako Bog za naše spasenje nije poštedio ni svojeg Sina. U mucu se otkrivaju svi božanski atributi: snaga i jasnoća, pravednost i milosrđe, mudrost i sloboda, sućut i dobrotu. Od svih njih najjasnije se očituju ljubav i sloboda.⁸⁴ Zato izgleda kao najveći dar što je Bog svojeg Sina dao čovjeku kako bi za njega umro: »Naravno, to je najveći dar, ali ne zadivljuje dar kao takav, nego ljubav koja je u njemu prisutna; toliko daje koliko ljubi, a Bog ljubi mnogo, zato i daje tako preobilan dar.«⁸⁵ Opće je prihvaćeno mišljenje kako je čovjek potreban Božje ljubavi, jer samo tako Bog može poništiti grijeh, a za to je potrebna Kristova žrtva. Bonaventura kaže kako nitko ne može imati veće ljubavi od Boga, što je očito iz činjenice da je dao svojeg Sina, a najveći je dokaz te ljubavi taj što Bog prihvaća smrt da bi pobudio našu ljubav, a nije riječ samo o poništenju učinaka grijeha.⁸⁶ Zato je muka najveći dokaz ljubavi koju nitko ne može jasno zamisliti, nitko ne može dati takvu veliku ljubav.⁸⁷

Dakle, prema Bonaventuri, muka je ponajprije objava Kristove ljubavi. Objava jest »*magnum pietatis sacramentum*«⁸⁸. Muka je suosjećanje s čovjekom koju Riječ donosi prihvaćajući siromaštvo i želeći u svemu biti jednak čovjeku kako bi postigao milosrđe i vjernike povezoao s Bogom te ispaštao zbog grijeha. To je veliko otajstvo Kristove milosti koja se svakog dana obnavlja na oltaru.⁸⁹ Milost ima svoj korijen u ljubavi koja se objavljuje u Kristovoj mucu: »ako se zapitamo što je potaknulo Sina Božjega da trpi za nas, ne može se naći niti jedan drugi razlog nego milosrdna ljubav«⁹⁰. Nadalje, Bonaventura kaže kako »niti jedan čovjek ne može reći kakva je to bila Kristova ljubav koja je umrla na križu za nas«⁹¹. Ljubav po Riječi povezuje nebo sa zemljom. Ljubav kao takva zahtijeva muku i tjeskobu, svoju potvrdu na križu, dajući pritom posljednju zadovoljštinu, svoju krv kako bi se dovršila muka.⁹² To je ljubav koja je trpjela bičevanje i uvrede te se na križu objavila u Kristu. S tom ljubavlju povezana je muka i strast ljubavi koja je žarko trpjela i na drvu donijela plodove. U svojem djelu

⁸⁴ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, IX, 89.

⁸⁵ *Isto*.

⁸⁶ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 421.

⁸⁷ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, V, 242.

⁸⁸ *Isto*, 471.

⁸⁹ Usp. *Isto*.

⁹⁰ BONAVENTURA, *Opera omnia*, IX, 297.

⁹¹ *Isto*, 304.

⁹² Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, VII, 331.

Vitis mystica to opisuje ovim riječima: »Gledaj i divi se kako crvena krv muke postaje grimizna, krv žarke ljubavi! Milosrđe i muka se natječu; koja će od njih biti žarča, koja crvenija. Prekrasno je vidjeti kako žarko milosrđe muke postaje crvenije, jer ako se ne ljubi, ono se ne vidi; u mucu i crvenoj boji muke otkriva se obožavanje neizmjernog i jedinstvenog milosrđa. Kako crvenilo, zarobljeno hladnoćom noći, čeka izlazak sunca koje će ga zagrijati, ono se otvara i postaje grimizno, žarko, jedan prekrasan nebeski cvijet. To je Isus Krist, koji je dugo nakon Adamova grijeha bio zaključan hladnoćom noći i nije mogao pružiti punoću milosti u vremenu, potaknut žarkom ljubavlju, otvara sve dijelove svojeg tijela i crveni plamen ljubavi teče životvornom crvenom krvlju.«⁹³ Također u još jednom mističnom spisu, *De perfectione vitae ad Sorores*, piše: »Reci mi, molim te, moj ljubljani, reci mi kako je bilo moguće da presveta krv postane dostatna za naše otkupljenje? Znam, jer mi je Gospodin hitio pokazati kolikom me ljubavlju ljubi.«⁹⁴ Znak neprekinute ljubavi donesen je čovjeku, a Isus ga želi sačuvati i u svojemu proslavljenom tijelu, u ranama svojeg tijela, osobito u onoj na boku, »zato jest i proboden njegov bok, kako bi smo mi vidjeli ono što je nevidljivo. A to je da izgara od ljubavi i to od žarke ljubavi... Rana na tijelu predstavlja dakle duhovnu ranu.«⁹⁵ Kako bi dokazao tu ljubav Isus čini sljedeće: kako bi privukao čovjeka toj ljubavi, on ga privlači na nasljedovanje. Bonaventura izvrsno to opisuje na način da Isusu daje sva svoja dobra, na kraju i samog sebe kako bi podigao i privukao cijeli ljudski rod.⁹⁶ Zato kaže: »Zbog ovoga je sva njegova bol vezana uz njegovu ljubav, zato je ljubio svim srcem, svom dušom i svim umom.«⁹⁷ Križ je poziv na ljubav, pa zato piše sljedeće: »Vrati se dušo moja, Krist na križu te privlači, silno te želi poljubiti, želi te zagrliti onim istim rukama koje su otvorene tvome otkupljenu, i cijelo je svoje tijelo darovao tebi, čak i svoje noge da ostanu s tobom, otvoreni bok kako bi te uveo u svoje srce.«⁹⁸

Dakle, Bog po Kristu objavljuje svoju ljubav koja se otkriva u mucu a čovjek je pozvan i potaknut odgovoriti na tu ljubav tako da nasljedujući Krista prima dar ljubavi: »Daj mi samoga sebe u mom utjelovljenju i u mojoj mucu, za tebe sam se utjelovio i za tebe umro na križu. Darovao sam se tebi, daruj se i ti meni.«⁹⁹ Čovjek je najprije pozvan na razmatranje muke kako bi zatim bio za-

⁹³ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *Vitis mystica*, u: *Opuscoli mistici*, 314.

⁹⁴ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *De perfectione vitae ad Sorores*, u: *Opuscoli mistici*, 65.

⁹⁵ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *Vitis mystica*, 268.

⁹⁶ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, VI, PP. Collegii a S. Bonaventura (ur.), Quaracchi (Ad Claras Aquas), 1893., 567.

⁹⁷ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *De perfectione vitae ad Sorores*, 66.

⁹⁸ BONAVENTURA, *Opera omnia*, VIII, 41.

⁹⁹ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *Vitis mystica*, 319.

robljen ljubavlju koja ga priteljovljuje Kristu. Zato je nužno pristupati Kristovoj mucij snažnom vjerom. Vjera rađa nadu, a nada milosrđe. Milosrđe donosi nasljedovanje. Ljubav je zapravo jedna probražavajuća snaga, jer onaj koji ljubi Krista želi mu se priteljoviti. Zato je Krist dao čovjeku primjer svojom mukom, time je nasljedovanje Krista dano u primjeru muke tako da čovjekovo nasljedovanje Krista postaje ponajprije nasljedovanje njegove muke, koju donosi na njegov križ, ne svojom snagom kao Cirenac, nego snagom ljubavi. Ne može se ljubiti križ, ako se ne ljubi onoga koji je bio razapet. Mnogi posustaju jer u svojem srcu ne nose ljepotu muke Kristove.¹⁰⁰ Dvije su stvari nužne za onoga koji se želi priteljoviti rassetom Kristu, i obje se moraju postići snagom svoje volje: stalno nositi Kristov križ, ne samo u svojim mislima nego i u životu. Ta misao i osjećaj moraju snažno biti prisutni, kako bi nas podsjećali na Kristovu muku, poticali na razmatranje muke i u nama stvarali živo sjećanje, dubinu inteligencije i voljnu ljubav, kako bi se postigao mistični doživljaj, koji Bonaventura opisuje ovim riječima: »Fasciculum myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.«¹⁰¹ To je, dakle, proces u kojem sve čovjekove moći bivaju usmjerene na upijanje Kristove ljubavi i njezino prenošenje drugima. Kada napokon duša biva sjedinjena s Kristovom ljubavi, pročišćena kao željezo u vatri, tada se lik Rassetoga urezuje u dušu i ona se preobražava u rassetog Krista.

Može se zaključiti kako Bonaventura kao prvi uvjet kako bismo zaslužili i osjetili Kristovu muku u nama navodi živo sjećanje na tu istu muku. Bonaventurina djela, teološka i mistična, prepuna su upravo toga živog sjećanja na Kristovu muku. Zato Bonaventura kaže da je to pravi protuotrov za uzne miravanje demona, poticaj na molitveni život i prvi poticaj na nasljedovanje rassetog Krista. Kristovu muku ne može se misliti i u nju vjerovati ako se ne shvati što ona otkriva, ako je se ne ljubi i ako je se ne sjeća. Sjećanje na Kristovu ljubav, pokazanu čovjeku u njegovoj mucij, treba potaknuti na zaljublivanje, jer nam je on naposljetku želio dati dokaz ljubavi, potaknuti nas na zaljubljenost i preobrazbu. I dok je god živo to sjećanje toliko intelekt ne smeta previše jer je volja spremna odgovoriti na ljubav. Naposljetku, sjećanje na muku Gospodinovu potiče i čuva pobožnost prema njoj.¹⁰² Onaj koji želi zadržati živim taj duh mora često imati oči uprte u vlastito srce i u Krista rassetog i stalno se prisjećati njegove muke.¹⁰³ U svjetlu tih uputa sv. Bonaventure očituje se sva njegova teologija muke, na temelju koje je nastajala franjevačka teologija muke.

¹⁰⁰ Usp. BONAVENTURA, *Opera omnia*, III, 408.

¹⁰¹ Bonaventura DA BAGNOREGIO, *Lignum viate*, u: *Opuscoli mistici*, 367.

¹⁰² Usp. Bonaventura DA BAGNOREGIO, *De perfectione vitae ad Sorores*, 161.

¹⁰³ *Isto*.

Na tom tragu nastala je i ova njegova molitva: »O Gospodine Isuse Kriste, koji se za mene nisi štedio, zasiti moje srce svojim ranama i opij moj um svojom krvlju, kako bih uvijek dokle budem mogao, gledao tebe za me razapeta, i dok te budem gledao, pokaži mi važnost tvoje krvi, kako bi me uvijek imao uz se, ne mogu naći ništa drugo osim tebe, ne mogu vidjeti ništa drugo osim tvojih rana. Ovo je moja utjeha, biti s tobom moj Gospodine raspeti; ovo je moja unutarnja borba, ne misliti na išta drugo što nisi ti.«¹⁰⁴

3. Kristova muka u spisima franjevačkih teologa, mistika i propovjednika

Pobožnost prema otajstvima Kristova života, osobito njegove muke, predstavlja veliku novost u srednjem vijeku, a započinje sa sv. Franjom Asiškim i dovršava se sa sv. Bernardinom Sijenskim, »dvama imenima unutar kojih se očituje povijest ludosti križa«¹⁰⁵.

Fra Bartolomej iz Pise, govoreći o stigmatizaciji sv. Franje, piše kako je Franjo bio predodređen u svijetu da oživi evanđeoski život i usmjeri srca vjernika prema Kristovoj mucu. S obzirom na to kako je pristupao Svetom pismu i kako ga je živio, nitko nije sumnjao u to da je poslan kako bi obavio Kristovu službu i zato je bio obilježen njegovim svetim ranama.¹⁰⁶

Među velikim franjevačkim teolozima, misticima i propovjednicima značajno mjesto zauzima sv. Antun Padovanski, koji je u svojim propovijedima isticao značenje Kristove muke, o čemu svjedoče njegovi prvi životopisci i njegove propovijedi. Fra Julijan iz Špajera, autor stare liturgijske molitve u čast sv. Antuna, ovako govori o njemu: »Ti izvore nepresušni. Ti svjetlo nevjernika. Ti koji jesi u križu.«¹⁰⁷ U jednom od ranijih životopisa sv. Antuna Padovanskog *Legenda Rigaldina*, nastalom između 1293. i 1303. godine, spominje se kako je Antun umro u petak: »Bio je to dan njegove nebeske proslave, kako je uvijek u životu tražio da što bliže živi muku Gospodinovu.«¹⁰⁸ O Kristovoj mucu i smrti sv. Antun najviše progovara u svojim nedjeljnim propovijedima. Te propovijedi značajne su utoliko što su obilježene naukom koji je strogo biblijski utemeljen. Krist, je prema nauku sv. Antuna, imao križ u

¹⁰⁴ BONAVENTURAE, *Opera omnia*, VIII, 40.

¹⁰⁵ Rodolfo PLUS, *La Follia della Croce*, Torino, 1940., 12.

¹⁰⁶ Usp. Bartholomeus DE PISIS, *De conformitate vitae Beati Francisci ad vitam Domini Jesu*, u: *Analecta Franciscana*, (1912.) 5, 373.

¹⁰⁷ Guido BELLINCINI, *La parola e l'anima del Santo di Padova*, Padova, 1932., 432.

¹⁰⁸ Usp. Ferdinando M. D'ARAULES (ur.), *Legenda Rigaldina*, Bordeaux – Brive, 1899., 34.

rukama. I prije muke, križ je bio njegov rad. Tijekom muke on mu je bio dan direktno u ruke. Nakon uskrsnuća ostavio je trag u njegovim ranama. Ono što pravi kršćanin može najmanje učiniti jest imati cijelo vrijeme u svojim mislima taj isti križ.¹⁰⁹ Kod muke sv. Antun ističe nekoliko točaka: Judinu izdaju, Herodovu uvredu, Pilatovu osudu te divljanje naroda i raspeće. I on traži, kao i Bonaventura, da muka bude u živom sjećanju svakog kršćanina, osobito naglašavajući važnost Kristove krvi: »Jednake tomu jesu grimizne zavjese unutar svetohraništa koje nas podsjećaju na Gospodinovu muku.«¹¹⁰ Kao i sv. Franjo naglasak stavlja na tumačenje muke i u jednoj od svojih nedjeljnih propovijedi doslovce uzvikuje: »Joj! On koji nam je zaslužio slobodu od ropstva i bio osuđen kao nitkov. On kojemu se u slavi klanjaju anđeli bio je prezren; Bog sviju bio je izbičevan; On koji svijetli kao vječno svjetlo pokriven je tamnim pokrovom; On koji je život smrtnika, bio je ubijen. I tko ga onda ne bi slijedio i umro s njime?«¹¹¹ U istoj propovijedi nastavlja: »Upri svoj pogled u Isusa, našeg Gospodina raspetog na Križu! Pokazuje ti svoj život, a ti mu ne vjeruješ! Što čovjek ima dragocjenije od svojeg života? Kako je duša život tijela, tako je Krist život duše. Otišao je za tebe na križ on koji je život duše, a ti i dalje ne priznaješ svoju krivicu. Kako i dalje možeš ustrajavati u tome da ne umreš s njime? Pozvan si na suosjećanje i želju da osjetiš njegovu bol.«¹¹² Govoreći o Kristovu krvarenju Antun u njemu opisuje Kristovu muku koja je Spasiteljev dar za naše ozdravljenje, zato kaže: »Muka zauzima posljednji dio Kristova života, kao što se ures nalazi na kraju haljine; mnogi su po njoj pozvani Kristu do kraja svojeg života; i kao što kaže drevno proštvo: 'Kada budem uzdignut sa zemlje sve ću privući k sebi.'«¹¹³ Antun piše kako sve što dobro činimo nosi otisak, znak krvi Kristove s križa. Taj mistični »tau« bit će na kraju vremena znak krštenika. Na tome se treba temeljiti sav naš duhovni život. Sve boli koje je Krist otprio na križu jesu temelj na kojem gradimo naša dobra djela, zato se treba popeti vrlo visoko. Tako je činio i Pavao koji je mnoge duše pridobio propovijedajući o Kristovoj mucu a da nije dovodio u pitanje božanska otajstva.¹¹⁴ U Antunovim propovijedima imamo naglašene Kristove rane, njegovo Presveto Srce i predragocjenu krv, tako da padovanski svetac postaje jedan od prethodnika pobožnosti o koji-

¹⁰⁹ Usp. Antonius PATAVINUS, *Sermones Dominicales et in Solemnitatibus*, Antonius Maria Locatelli (ur.), Patavii, 1895., 157, 819.

¹¹⁰ *Isto*, 37–38.

¹¹¹ *Isto*.

¹¹² *Isto*.

¹¹³ *Isto*, 580.

¹¹⁴ Usp. Guido BELLINCINI, *La parola e l'anima del Santo di Padova*, 442–443.

ma će se propovijedati u kasnijim stoljećima. Kada govori o krvi Kristovoj, Antun kaže sljedeće: »Dobro poslušajte, vidjet ćete da je cijeli Kristov život kao okružen krvlju. Krv je počela teći osmoga dana i život je završio u krvi koja je tekla. Prvo je potekla kod obrezanja, zatim kod znojenja u vrtu, treći put kod bičevanja, četvrti kod razapinjanja, peti put kada je proboden kopljem. Kada se rodio i sunce je bilo crvenkasto, tako je Krist na početku i na kraju svojeg života bio uronjen u krv.«¹¹⁵

U XIV. stoljeću, kada se rađa opservantski pokret, franjevački red daje velik broj svetaca i velikih propovjednika. Vrijeme je to početka renesanse kada franjevački propovjednici utjecaju antičke, poganske kulture suprotstavljaju Kristovu muku. Među vodećim franjevačkim propovjednicima tog vremena je sv. Bernardin Sijenski.¹¹⁶ Bernardin u meditaciji o Kristovoj mucij pokazuje na koji način se preobražava duša: »Otajstvo presvete muke jest vrlo snažno, prekrasno, puno milosti, zato se trebamo pripremiti da je osjetimo... ostanimo zapaljeni i preobraženi u njemu na taj način, kako bismo je osjećali i bili spremni ne da pobjegnemo od strahote krivnje, nego da se suočimo sa smrću tako bolnom za ljubav Kristovu, koju duboko osjećamo jer je on odlučio umrijeti za našu ljubav.«¹¹⁷ Prvu propovijed (*De Christiana Religione*) o Kristovoj mucij nalazimo među korizmenim propovijedima, a može ju se smatrati »savršenim komentarom Pisma i mističnog osjećaja cijele povijesti muke Krista Gospodina«¹¹⁸. Ništa manje savršena nije druga korizmena propovijed *De Evangelio aeterno*.¹¹⁹ Bernardinova teologija križa usko je povezana s njegovom teologijom imena Isusova, koje je također bilo pribijeno na križ. Bernardin tako ističe u svojoj propovijedi da želi posredovati vjernicima sveti križ, jednako kao i Isusovo ime. Želi da čovjek osjeti i pronađe sebe u Kristu. Osjećati Krista u sebi isto je kao osjećati u sebi Isusovu muku. Čovjek treba strastveno ljubiti Boga i ta ljubav treba biti izraz radosti i boli. Iako su riječi *radost* i *bol* kontradiktorni, osobito u slučaju ljubavi, jedino se suobličujući Kristovoj mucij može osjećati radost i bol. Čovjek koji želi osjetiti radost mora osjetiti i bol ako ljubi Krista. To dvoje je u njemu objedinjeno. U istoj propovijedi uočljiv je i trag Bonaventurine mistike. Bernardin kaže kako je na križu bilo uzdignuto i Kri-

¹¹⁵ Antonius PATAVINUS, *Sermones Dominicales et in Solemnitatibus*, 780.

¹¹⁶ Usp. Giovanni IAMMARONE, *La cristologia francescana*, 297–298.

¹¹⁷ Bernardinus SENENSIS, *Opera omnia*, V, PP. Collegii di S. Bonaventura (ur.), Quaracchi, 1956., 54.

¹¹⁸ Daniele SOLVI, *Le vite quattrocentesche di S. Bernardino da Siena. 2. L'agiografia su Bernardino Santo (1450–1460)*, Firenze, 2014., 213.

¹¹⁹ Usp. Bernardinus SENENSIS, *Opera omnia*, V, 68–170.

stovo ime te razvijajući mistiku imena Kristova govori o usponu duše prema Kristu na križu.¹²⁰

Bernardinov učenik sv. Ivan Kapistranski u svojoj korizmenoj propovijedi naširoko govori o Kristovoj mucu. Sv. Ivan Kapistran u deset različitih diskursa raspravlja o deset različitih postaja boli Krista spasitelja. Početni dio tog razmatranja vrlo je zanimljiv. Tu uvodi i pobožnost prema žalosnoj Majci, tako kaže: »Reci, o Marijo, što je Krist učinio na ovome putu?« Marijin odgovor protumačen je u šest točaka. Tako je cijela povijest muke stavljena u Marijina usta.¹²¹ Drugi Bernardinov učenik, bl. Jakov Markijski, koji se osobito odlikovao pobožnošću prema krvi Isusovoj, ostavio je dugačak traktat o mucu sastavljen u obliku dijaloga između Isusa na križu i grešnika. U tom dijalogu Isus kaže sljedeće: »Ja nosim trnovu krunu a ti meni za uvredu nosiš krunu od cvijeća i imaš uređenu kosu kao žena. Moje su ruke pribijene na križ, a tvoje su ruke nježne kao u plesača. Ti nosiš ukrašenu odjeću i povlačiš je po podu, a ja sam izložen u velikoj sramoti. Bez obzira na sve ja te grlim, a ti bježiš i grliš svakakve ružnoće. Ja nemam niti malo vode, a ti piješ dobra vina. Ja sam na križu pun strašnih boli, a ti tražiš užitak. Ja imam otvoreni bok kako bi ti darovao svoje srce, a ti svoje srce otvaraš taštini. Onda koji je grijeh tako čvrst kao željezo, koji traje, koje je to srce od kamena koje ne može prihvatiti tolike Kristove boli.«¹²²

U vremenu duhovnog preporoda Španjolske u XVI. stoljeću sv. Petar Alkantarski, poznat kao veliki pokornik, u svojem samostanu Petroso postavlja prikaz Kalvarije, gdje je često molio. Svoja razmatranja o Kristovoj mucu sabrao je u djelu *Traktat o molitvi i razmatranju*. Ondje ovako opisuje razmatranje Kristove muke: »Ponajprije naglašavam da u Kristovoj mucu valja napose razmatrati šest stvari: žestinu njegovih boli, da bismo s njim suosjećali; težinu svojih grijeha koji bijahu uzrokom tolikih muka, da bismo ih okajali; veličinu toga dobročinstva, da bismo mu za nj bili zahvalni; prikladnost toga otajstva, da bi nas obuzelo divljenje... Zatim ćemo pokatkad u samim razmatranjima iz dubine srca suosjećati s Kristovim bolima koje su bile izvanredno velike, kako zbog nježnosti njegova tijela tako zbog izvanredne njegove ljubavi, a i zato što ih je bez ičije utjehe podnio. Tu i tamo ćemo u sebi razbuditi bol zbog svojih grijeha razmatrajući kako su oni bili uzrok tih groznih patnja. Katkad ćemo u sebi raspirivati oganj ljubavi, razmatrajući Kristovu bezgraničnu ljubav, koju

¹²⁰ Usp. *Isto*.

¹²¹ Aniceto CHIAPPINI, La produzione litteraria di S. Giovanni da Capestrano, u: *Miscellanea Franciscana*, 25 (1925.), 158–159.

¹²² Renato LIOI, I Sermones Quadragesimales di S. Giac. della Marca, in un Cod. della Bibliot. Com. di Foligno, u: *Annuario dell Pontificio Istituto di S. Chiara*, 10 (1960.), 166–173.

je na križu očitovao i objavio cijelom svijetu. Sjetit ćemo se i onoga dobročinstva što nam ga je pružio u mucu jer nas je uz tako veliku cijenu i tako obilnim zaslugama otkupio... Koji put ćemo razmišljati o tome kako je Bog izabrao prikladan način da izliječi našu bijedu...«¹²³ Među španjolske pokornike ubraja se i sv. Josip Kupertinski, koji je propovijedao kako ljubav prema križu vodi prema Isusu, što je bio omiljen argument njegovih govora. Treba spomenuti i sv. Lovru Brindiškoga, naučitelja Crkve, koji je o Kristovoj mucu govorio s tolikom ugodom da su mu tekle suze i tako je mnoge poticao na ljubav prema križu. Sv. Franjo Solanski, apostol Amerike, također je njegovao pobožnost prema Kristovoj mucu, čak je napisao i poemu na tu temu.¹²⁴

Posebno mjesto u štovanju Kristove muke pripada sv. Leonardu Portomauricijskom, koji je dao konačnu formu križnom putu. On je smatrao kako su Kristova muka i smrt najvažniji i najplodniji za meditaciju jer se u njima nalazi posebna uгода za dušu i poticaj za promjenu loših navika. Agostino Gemelli zapisao je o njemu sljedeće: »Zato je planirano podigao velik broj križnih putova.«¹²⁵ Njegov najpoznatiji križni put podignut je u rimskom Koloseumu.

Među franjevačkim misticima XIII. stoljeća nezaobilazno je ime bl. Anđela Folinjske. Njezin put bio je put križa i patnje, piše jedan od njezinih suvremenika. Bila je to patnja koja je uključivala ljubav, odnosno patnja i ljubav koje je poistovjećivala s Kristom Bogom i čovjekom. Anđela je ostavila bilješku svojega duhovnog hoda prema križu: »Dana mi je, dok sam promatrala križ, posebna milost vidjeti i razumjeti, tjelesnim očima i očima srca, kako je Krist umro za nas.«¹²⁶ Razmatrajući muku dobila je »odvratnu« viziju grijeha, koja joj je strašno mučila dušu.¹²⁷ O tom razmatranju zapisala je i ovo: »Bilo mi je dano dok sam gledala križ veliko razumijevanje kako je Krist umro za naše grijeha.«¹²⁸ U razmatranju križa vidjela je odraz muke kao u ogledalu, kao i veliku čovjekovu odgovornost za nju, zato piše: »Zatim su mi bili pokazani jedan po jedan svi moji prijestupi, i to s velikom boli. Osjećala sam kao da sam ga ja osudila na križ.«¹²⁹ Spoznajući samu sebe u svjetlu križa, Anđela je uranjala u Kristovu muku zadobivajući pritom milosti i dar ljubavi prema trpećem čovjeku i Bogu. Shvatila je da put križa vodi prema preobrazbi osobnih stavova

¹²³ Petar ALKANTARSKI, *O molitvi i razmatranju*, Split, 2013., 119–120.

¹²⁴ Usp. Francesco SARRI, *Il culto della Passione nei secoli*, u: *Vita e Pensiero*, 24 (1933.), 265.

¹²⁵ Agostino GEMELLI, *Attualità di S. Leonardo da P. M.*, u: *Vita e Pensiero*, 34 (1951.), 365.

¹²⁶ Angela DA FOLIGNO, *Il libro delle mirabili visioni, consolazioni e istruzioni*, Luigi Fallacara (ur.), Firenze, 1926., 12.

¹²⁷ Usp. Angela DA FOLIGNO, *Il libro delle mirabili visioni, consolazioni e istruzioni*, 12.

¹²⁸ *Isto*.

¹²⁹ *Isto*, 13.

i cijelog života, preziranja svijeta, umrtvljenja, otuđenja i napuštenosti: »Kada sam to proživljavala osjećala sam se zapaljenom ljubavlju ali i snažnu grižnju savjest koja me tjerala na poklon križu. Bila sam spremna predati se cijela.«¹³⁰ Kod razmatranja zašla je u duboku mistiku koja ju je preobražavala i pritjevolila njezinu Otkupitelju. Muka joj se »zauvijek urezala u sjećanje« i postala »njezin vodič i način života«¹³¹. Pred kraj svojega mističnog iskustva izjavljuje: »Moja je duša vidjela i proživjela mnoge stvari vezane uz muku Isusa Krista, a opet ne mogu reći ništa.«¹³² U jednom drugom razmatranju piše kako križevna ljubav preobražava u onoga koji nas ljubi, ali i muka nas preobražava u Krista patnika: »Kao što vidimo tako ljubimo. Kada vidimo toga Bogočovjeka Isusa Krista, tako savršenoga, tako čistoga, moramo ga uzljubiti na način da nas ljubav koju osjećamo u njemu preobražava. Kako smo u ljubavi i po ljubavi koju spoznajemo preobraženu u njegovu ljubav, isto smo tako preobraženi po njegovoj boli u tu istu bol trpećeg Bogočovjeka.«¹³³

U XVII. stoljeću, vremenu barokne mistike, franjevačka mistika doživljava vrhunac u sv. Veroniki Giuliani. I kod nje se pojavljuje muka kao motiv ljubavi i boli Boga i čovjeka, koja je zabilježena u njezinu *Dnevniku*. Kod nje je osobito snažan utjecaj bl. Anđele iz Foligna. Motiv ljubavi i boli svjedoči o njezinu duhovnom putu. Pozvana na prihvaćanje križa kao svojeg puta posvećenja i suobličavanja Kristu patniku u svojem je *Dnevniku* zapisala sljedeće: »ne samo da sam bila uvedena u intimno sjedinjenje milosti nego i u sudjelovanje u svim njegovim bolima«¹³⁴. Suobličena Kristovoj ljubavi i boli svetica je za svoje duhovno geslo uzela »patire per amore di Dio« (»trpjeti za Božju ljubav«), jer je, kako sama piše »trpljenje isti put kao i ljubav«¹³⁵. Veronika Giuliani piše o drami muke koju je osjećala u sebi: »Moj Bože, nema više nezahvalnosti, nema grijeha. Sada želim početi ljubiti, zato te molim umiri me i sjedini me sa sobom, daj mi da osjetim tvoje rane. Gospodine moj, dođi k meni, daj mi trnovu krunu, daj mi rane od čavala kako bih bila sposobna ljubiti.«¹³⁶ O uspjehu svojega mističnog preobraženja zapisala je u *Dnevniku* sljedeće: »Gospodin mi je dao da budem zaručena s njime, dao mi je nova pravila, a to su: da umirem svojoj volji; da živim u ovome životu samo s njim

¹³⁰ *Isto*, 13–14.

¹³¹ *Isto*, 20.

¹³² *Isto*, 97.

¹³³ *Isto*, 189.

¹³⁴ Veronica GIULIANI, *Diario*, I, Pietro Pizzicaria (ur.), Prato, 1895., 259.

¹³⁵ *Isto*.

¹³⁶ Veronica GIULIANI, *Lettere inedite e Diario della Passione*, Umberto Bucchioni (ur.), Firenze, 1927., 177.

u duši; da sve herojske kreposti jesu put prema svim drugima; potakao me na uzdržljivost; preuzela sam strogu pokoru; na kraju moj život treba biti sav razapet, jer ako tako učinim Krist će biti sve moje. On želi djelovati u meni.«¹³⁷

Kristova muka u franjevačkom pokretu nije ostala samo tema teologije, duhovnosti, propovijedi i mistike, nego je bila prenesena i u pjesmu. Poznati franjevački pjesnik s kraja XIII. i početka XIV. stoljeća Jacopone iz Todija poetski je opisao Kristovu muku pod snažnim utjecajem teološkog nauka sv. Bonaventure: »In Passione Domini, qua datur salus homini, sit nostrum refrigerium et cordis desiderium. Portemus in memoria, dolores et opprobia, Christi coronam spineam, crucem, clavos et lanceam, et plagus sacratissimas omni laude dignissimas, acetum, fel, arundinem, et mortis amaritudinem«¹³⁸ – »U Kristovoj mucu dano je spasenje ljudima, ona je naše osvježanje i želja srca. Urežali smo u sjećanje bol i sramotu, Kristovu krunu od trnja, križ, čavle i lance, i presvete rane, svake hvale dostojne, ocat, žuč i trsku, i ljubav prema smrti.«

Zaključak

U XI. i XII. stoljeću razvila se snažna pobožnost prema raspetom Kristu a tada nastaju i prvi teološki traktati muke. Osobit naglasak bio je stavljan na nužnost sudjelovanja u Kristovoj mucu i boli kao putu otkupljenja. Nadovezujući se na tu tradiciju u XIII. stoljeću prosjački redovi razvijaju svoju teološku misao i duhovnost. Franjo Asiški u duhu te tradicije razvija vlastitu viziju muke i križa, koji postaju temeljna obilježja njegova promišljanja i duboka duhovnog iskustva, koje započinje iskustvom križa u sv. Damjanu a završava iskustvom Kristovih rana na La Verni. Temelje koje u svojim spisima i primjerom svojeg života te duhovnog iskustva postavlja Franjo Asiški franjevački teolozi XIII. stoljeća pretaču u sustavni teološki nauk. Sv. Bonaventura i sv. Antun Padovanski dva su primjera takva teološkog promišljanja. Dok je Antunova teologija strogo biblijski utemeljena i praktična, pastoralno-propovjednička, Bonaventurina je spekulativna i sustavna. Temeljna obilježja njegova sustavnog promišljanja mogu se svesti pod dva nazivnika: muka u otajstvu spasenja i otkupljenja i muka pod vidom ljubavi, što je potpuno na tragu Franjine duhovne misli i prakse. Usporedno s teološkom školom razvija se i duhovni smjer, koji je često uvjetovan naukom te škole. Taj duhovni smjer pretače Franjino iskustvo muke i križa te sustavno teološko promišljanje u duhovnu praksu,

¹³⁷ Veronica GIULIANI, *Diario*, 190.

¹³⁸ Arnaldo FORTINI, *La lauda in Assisi e le origini del teatro Italiano*, Assisi, 1961., 377.

pobožnost, mistiku i propovjedništvo. Ovaj sumarni pregled pokazuje kako je temelj pristupa Kristovoj mucu i križu postavljen u XIII. stoljeću izvor cjelokupne prakse i duhovnosti franjevačkog pokreta u kasnijim stoljećima. Iako u radu dominiraju srednjovjekovni predstavnici, osobito oni iz XIII. stoljeća, zastupljeni su i drugi mistici, propovjednici i duhovnici iz kasnijih stoljeća čija je duhovnost i praksa ostavila dubokog traga u duhovnom životu i pobožnoj praksi Katoličke crkve od XIII. do kraja XVIII. stoljeća.

Summary

THE PASSION AND THE CROSS OF JESUS CHRIST IN WRITINGS OF FRANCIS OF ASSISI AND OF SELECTED FRANCISCAN THEOLOGIANS, PREACHERS, AND MYSTICS

Daniel PATAFTA

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
d.patafta@yahoo.com

The love of Francis of Assisi for Jesus Christ has been manifested in two points: the Eucharist and the Passion. The mystery of Passion became dominant in Francis' life. His journey of sainthood from St. Damian to La Verna speaks of a journey marked by the Passion and the Cross. From that time Christ's Passion became the dominant starting point of Franciscan theology, mysticism, and preaching. The starting point of this article is Francis' vision of the crucified Christ in his autographs and as it has been captured by his biographers. On the basis of these sources the article offers an insight into Francis' reflection on, piety towards, and personal experience of Christ's Passion and Cross. After reviewing this foundation laid by Francis the article continues with St. Bonaventure's theological reflection and mystical experience of Christ's Passion and Cross, since St. Bonaventure has been called »the theologian of the Passion«. Bonaventure's teaching is the beginning of the systematic theological reflection on Christ's Passion at the dawn of Franciscan theological and philosophical school of the 13th century. The analysis of Bonaventure's teaching on the Cross focuses on two its two important aspects that summarise his theological approach to the Passion and the Cross and become the basis of Franciscan spirituality, especially mysticism, and preaching in the later centuries. The Franciscan preaching has been marked by the name of St. Bernardine of Siena and the names of his disciples, St. John Capistran and Bl. Jacob of Marche, by mysticism of names of Bl. Angela of Foligno and St. Veronica

Giuliani, and by piety of St. Peter of Alcantara and St. Leonard of Port Maurice. This article summarises reflections and practice of the most important representatives of the Franciscan movement, who were inspired by Francis' experience of the Passion and the Cross and transmitted that piety in the field of theology, preaching, and mysticism. The Cross and the Passion are not only characteristic for the Franciscan movement throughout centuries, but are also central motives in the discourse on the economy of salvation. This topic was also dominant in writings of other theologians of the 12th and the 13th century, who considered the Passion and the Cross to be »via regia Sanctae Crucis«. While considering the rapid development of the Franciscan movement in the 13th century, the emergence of its philosophical and theological school and the school of spirituality, the article tries to provide a concise overview of the general characteristics of the most important Franciscan representatives of theology, mysticism, and preaching from the 13th century until the end of the 18th century. The overview emphasises that the Cross is the key, door, way, and authenticity of the truth of Divine Love for Franciscan theologians, preachers, and mystics.

Keywords: *Passion, Cross, Francis of Assisi, St. Bonaventure, Franciscan theology, mysticism, preaching.*